

YAYINLARIN STANDARDİZASYONU

Araştırma verilerinin makale biçimine dönüştürülerek, yayımlanmaya değer bir şekilde sunulması nedenli önemli ise, makalenin bibliyografik bilgilerinin doğru bir biçimde verilerek ilgili araştırmanın yaygınlaşması, paylaşılması ve etkin bir şekilde yararlanılmasını sağlamak da o denli önemlidir.

Günümüzde hızla gelişen teknolojik ilerlemelerin bir sonucu olarak, çoğu tıp dergilerinin elektronik versiyonlarının üretilmesine karşın, basılı yayınlar da, önemini korumaktadır.

Özellikle, Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerdeki dergi yayıncılığında pek çok bilinen sorun hala güncelliğini korumaktadır. Bunun yanısıra, artan ekonomik sıkıntılar yayıncılık sektörüne darbe vurmakta, tıp dergileri yayın hayatlarını ya firma desteği ya da reklamlarla sürdürebilmektedirler. Kağıttan posta masraflarına kadar artan basım maliyetleri ve araştırma desteklerinin azalması, dergilerin yayını aksatmaktadır. Ne var ki, bu üzücü tabloda mevcut olmasa bile, Türk tıp dergiciliğinin standartlarla ilgili sorunları da vardır. Bu sorunlar çok kapsamlı ve çeşitli oldukları için sınırlı olan süremizde onlara ancak kısa bir şekilde değinebileceğiz.

1. Her dergi, saptadığı amaçları doğrultusunda yayın politikası geliştirmelidir. Bu politika çerçevesinde, hedeflenen okuyucu kitlesinin nitelikleri, yayımlanacak yazıların (araştırma, olgu, derleme, çeviri gibi) türleri ve yazılardan beklenen bilimsellik düzeyleri açık bir biçimde dergi içersinde belirtilmelidir.
2. Dergilerin konuları ve ilgili konu alanlarının sınırı belirgin bir biçimde çizilmelidir. Türk tıp dergilerinde belli bir uzmanlaşmaya gidildiği gözlenmekte olduğu için, bu belirleme daha da önem kazanmaktadır.
3. Dergilerin dış kapaklarında verilen tüm bilgiler aynen iç kapakta da tekrarlanmalıdır. Ülkemizin kütüphane ve bilgi merkezlerinde, dergilerin ciltlenme aşamasında tüm karton dış kapaklarının çıkarılarak atıldığı unutulmaması gereklidir. Doğal olarak bu eylem, bir gerekliliğin sonucundan çok bir cehaletin sonucudur. Nitekim 50 ve daha fazla yıl önce ciltlenmiş dergi sayılarının arkasına bu kapakların da beraber ciltlendiği görülmektedir. Bazen, dış ülkelerden bağış olarak gelen dergi ciltlerinde de karton cilt kapaklarının, hala beraberce ciltlendiği gözlenmektedir. Ülkemizdeki bu yerleşik adetler nedeniyle, derginin dışkapağındaki tüm bibliyografik verilerin iç kapakta da tekrarlanmasının bir kural haline getirilmesi gereklidir.
4. ISSN Numarası'nın bilgiye erişiminin en önemli öğelerinden biri olması nedeniyle, bu numaranın doğru yazılması gerekmektedir. Bir dergide çıkan ISSN numarasının yanlış yazılım sonucu, bir önceki ya da bir sonraki dergideki numaralarla birbirini tutmaması seyrek de olsa rastlanan bir garipliktir.
5. Derginin hedeflenen düzende yılda kaç sayı yayınlanacağı (yayın aralığı) kesin bir biçimde saptanmalıdır. Bu bilgi, derginin herhangi bir yerinde ve özellikle iç kapak, iç kapak arkası ya da “yazarlara notlar” kısmında belirtilmelidir. Türkiye'deki tıp dergilerinin hemen hemen çoğunda bu bilgiye rastlanmamaktadır.

6. Derginin cilt,sayı numarası ve yılı, derginin diğer sayılarıyla çelişki yaratmayacak bir biçimde yazılmalıdır. Türkiye’de yayımlanan tıp dergilerinde cilt ve sayı numarasının bazen, iç ve dış kapakta farklı verilmekte olduğu izlenmiştir. Bu bilgilerin yanlış yazılımı, makaleye erişimi zorlaştıracak ya da makalenin bulunmasını engelleyecektir.
7. Derginin hangi tarihten itibaren yayınlandığı ve eğer isim değişikliği varsa, derginin eski adları ve hangi yıllar arasında bu adlarla çıkarıldığı açıklanmalıdır. Ülkemizde, özellikle ekonomik koşullar nedeniyle, dergilerin yayınlarına ara vermesi ve daha sonra yeni adlarla yeniden yayın hayatına devam etmesi oldukça yaygındır.
8. Derginin hangi kuruluş, üniversite ya da dernek tarafından yayınlanmakta olduğu mutlaka belirtilmelidir.Bu ihmal edilemez bir gerekliliktir. Ayrıca, bu bağlamda yayınlayan kurumun amblemi ya da kısa adının yazılması yerine tam adının verilmesi yeğlenmelidir.
9. Derginin adı açık bir biçimde yazılmalıdır. Genellikle tıp dergilerinde, üniversite adları küçük punto ile tıp dergisi gibi tamamlayıcı adlar ise büyük puntolarla yazılmaktadır. Bu ise sorunlara neden olmaktadır. Diğer taraftan dergi adları kısaltmasında da uygulanan belli bir standart yoktur. Her dergi, kendi adının kısaltmasını kendi yapmakta ve bu durum uluslararası kısaltma kurallarına yer yer ters düşmektedir. Bunun yanısıra kütüphane ve bilgi merkezleri de kendilerine özgü kısaltma listeleri hazırlayarak uygulamaktadırlar. Sonuçta özellikle yabancıların hataya düşürüldüğü ve yabancı veri tabanlarında aynı derginin farklı kısaltmalarla işleme alındığı görülmektedir. İvedilikle TSE tarafından hazırlanacak bir “Dergi Adları Kısaltma Listesi”ne ve ekinde yer alacak “Kısaltma İlkeleri Klavuzu”na gereksinim vardır.
10. Dünya da çok önemli olmasına karşın, Türkiye’de genellikle hiç dikkat edilmeyen husus, dergilerin kaç adet basıldığı bilgisine yer verilmemesidir. Oysa ki bilimsel dergiler arasında çok az da olsa 400 ve hatta 250 baskı yapanlar vardır. Sözkonusu olan sadece uzmana hitap eden bilimsel dergi olduğu için bu, anormal olarak nitelendirilebilecek bir husus değildir. Kaldı ki, elektronik ortam,elle dizgi ortamına göre birim maliyetin çok basımla fazla düşmeyeceği baskı tekniklerini ortaya çıkarmıştır.
11. Dergideki yazım kuralları, dergi kurulları tarafından saptanabileceği gibi, gerektiğinde uluslararası bir yazım kuralı da yeğlenebilir. Böylesine bir durumda bu yazım kuralının adı veya alındığı kaynakta belirtilmelidir.
12. Dergide yazı türlerinin (makale,kısa makale,olgu,kitap eleştirisi) sıralanışı, okuyucuların alışkanlıkları göz önüne alınarak her sayıda aynı düzende verilmelidir. Şüphesiz ki, dergi yazım standartlarında zaman içerisinde yapılabilecek birtakım temel değişikliklerin grup halinde ve uzun dönemde yapılması ve değişikliklere bir editör notuyla açıklık getirilmesi yerinde olur. O kadar ki, dergi sayfaları belli bir tarihten itibaren iki sütun halinde dizilmeye başlansa ve bu durum okurun gözüne derhal çarpabilecek bile olsa editör, bunun yeni kurallardan biri olduğunu yine de belirtmek zorundadır.
13. Yapılan hataları düzeltme açısından her sayıda errata-düzeltilme notunun verilmesine özen gösterilmelidir.
14. Dergilerdeki makale özlerinin (abstract)yazımı çok önemlidir. Özler uluslararası öz çıkarma standartlarına göre çıkarılmalıdır. Ayrıca, geliştirilecek veri tabanlarından uluslararası erişimi, paylaşımı ve değişimi sağlayabilmek açısından, Türkçe özün yanısıra, İngilizce özün verilmesi de önem kazanmaktadır. TÜBİTAK öz yazımı için, “Türkçe Öz Yazım Kılavuzu” adlı bir eser yayınlamıştır.
15. Makalenin anahtar sözcüklerinin verilmesinde ya bir kavramsal dizin (Thesaurus) ya da bir konu başlıkları listesi (Subject Headings List) kullanılmalı, ancak gerekiyorsa bunlar serbest terim olarak da verilebilir. Genellikle anahtar sözcük

verilmesinde NLM (National Library of Medicine)in geliştirdiği MESH (Medical Subject Headings) kullanılmaktadır.

16. Dergide izlenmesi gerekli yazım kuralları açık bir şekilde anlatılmalı, örneklerle desteklenmelidir. Dergide, yazıların yazılış ve dergi editörlüğüne sunum biçimiyle ilgili (örneğin eserden editöre kaç kopya gönderileceği, disket istemi, sayfa biçimi, satır aralığı, şekil çizimi, kaynak verililişi, dipnot ve formül yazımı, makale uzunluğu gibi) standartlar ve kuralların belirtilmesi gereklidir. Bu bilgilerin ya ayrı bir sayfa halinde, ya da iç kapağın arkasında olması tercih edilmelidir. (Dış kapağın atılması nedeniyle)
17. Dergiler makale bibliyograflarının ne şekilde verileceğini açıklamalıdır.
18. Makalenin dergiye geliş ve kabul tarihinin yayınlanıp yayınlanmayacağı her derginin yayın politikasına göre değişiklik gösterir.
19. Derginin yazışma adresi, açık ve doğru yazılmalıdır. Dergilerde verilen adres, e-posta,telefon,faks gibi önemli öğeler değiştiğinde, bu değişikliklerin okura bildirilmesinin ihmal edilmesi sonucunda, dergilere ulaşılmadığı sıkça görölmektedir.
20. Eğer sözkonusu dergi hakemli ise, hakemlerin listesi, çalıştıkları kurum ve kuruluşlarının adları ile birlikte topluca verilmelidir. Türk tıp dergilerindeki hakem listeleri çoğunlukla o sayıya ait makalelerin hakem isimlerinden değil, gelmiş geçmiş tüm sayılardaki hakem isimlerinden oluşabildiği için birer katalog görünümündedirler. Bu eğilim uluslararası eğilimlerle uyuşmadığı için, bazen 10 makalelik bir sayının 100'lere varan hakem isimleri şaşkınlık yaratabilmektedir. Bazen dergiler, sabit bir hakemler kurulu kullanmaktadır ve bu kurulu sadece zaman zaman ufak değişikliklerle güncellenmektedirler. Bu olduğu takdirde, dergi denetim politikasının bu şekilde düzenlendiği hakem listesinin başında ilan etmelidir.
21. Derginin editör/editörleri yardımcı editörler, yayın kurulu gibi önemli öğeleri doğru yazılmalı ve herbir değişiklik, takip eden ilk sayıda verilmelidir. Bu kişilerden gerekli olanların iletişim adresleri de yazılmalıdır.
22. Dergide makalelerin en fazla kaç sayfadan oluşacağı belirlenmelidir.
23. Normal sayı dışında, dergi özel sayısı, dergi ek sayısı, kongre eki gibi dergilere ilave yayınlar çıkarılabilmektedir. Bunların çok fazla olmaması gerekir. Buna karşın sayı birleştirilmesinden sakınılmalıdır. Unutulmamalıdır ki, sayı birleştirmesi, bilimsel dergicilik ilkelerinde yer alan, süreklilik ve gecikmeleri önleme prensiplerine aykırıdır. Basımı geciken sayılar bir sonraki sayı ile birleştirmeye gerek yoktur. Bir cilt kapağı maaliyetinin artışı, böyle bir eylem için yeterli gerekçe değildir.
24. Çok önemsiz görünsede makalelerin telif hakları ve ödeme koşulları belirtilmelidir. (Örneğin, izin almadan başka bir yerde yayınlanma durumu, telif ücreti,yazara dergiden kaç kopya verileceği gibi)
25. Yazarların en son çalıştıkları kuruluş/kurumun adresi tam olarak yazılmalı, ayrıca varsa e-posta, telefon, faks gibi iletişim araçları da verilmelidir.
26. Dergide, aynı türden yazıların (Örneğin, makalelerin sıralanmasında, akılcı ve okura hitap eden bir yöntem geliştirilmelidir. (Örneğin konuya uzmanlaşma derecesine göre bir gruplaşma yapılabilir.)
27. Dergilerde,bilimsel toplantı, kongre, seminer,sempozyum vb. gibi ilgili daldaki bilimsel amaçlı etkinlikleri içeren "Toplantı takvimleri"nin bulunması, tercih edilen bir editörlük çalışmasıdır.
28. Dergideki reklamların, derginin bütünlüğünü bozmasına karşı önlem alınmalı ve reklamlar mümkünse derginin beli bir yerinde (Örneğin başında veya sonlarında) ard arda verilmelidir. Türkiye'de özellikle tıp dergileri yayın hayatlarını sürdürebilmek açısından fazla reklam almaktadırlar. Bu durumdan mümkün olduđuñca sakınılması tercih edilmelidir.

29. Derginin, uluslararası yayınlarda atıf alması, örneğin Science Citation Index ya da Index Medicus, Türkiye’de Türk Tıp Dizini gibi dizin dergilerinde bibliyografik verilerinin bulunması, derginin önemini ve ciddiyetini arttırmaktadır. Dolayısıyla bu atıfların dergi editörlüğünce izlenerek, dergide de bildirmesi tercih edilen bir yol olabilir.
30. Dergilerde ya her sayının arkasında ya da o yılın son sayısında yıllık dizinlerin bulunması gereklidir.
31. Türk tıp dergilerinde yazım hataları çok fazladır. Özellikle, makale başlıkları, İngilizce başlıklar, hatta yazar adlarının hatalı yazılması ve düzeltilmemesi bilgi kayıplarına neden olacaktır.

Sonuç olarak, ULAKBİM tarafından geliştirilen “Tıp Dergileri Değerlendirme Kriterleri” tıp yayıncılığında yeni bir dönemin açılmasına sağlamış ve dergilerde belli bir düzelmeyi sağlamış olmasına karşın, henüz yayımla ilgili sorunlar devam etmektedir. Kanımızca bu konuda en büyük görev dergi editörlerine düşmektedir.

Kaynakça:

- Altınörs, G (1983) Türkiye’de kütüphanecilik bilim dalı konusunda yapılmış olan doçentlik, doktora ve bilim uzmanlığı tezlerinde kullanılmış olan araştırma metodları. Yayımlanmamış Bilim Uzmanlığı Tezi. Hacettepe Üniversitesi/ ANKARA
- Bradley, J (1993) Methodological issues and practices in qualitative research. Library Quarterly, 63(4):431-449
- Busha, C ve Harter, S.P. (1980) Research methods in Librarianship: Techniques and interpretation. New York: Academic Press
- Citation Style Guides for Internet and Electronic Sources. Kosie Tong (Mart 2002) Elektronik adres: <http://www.library.vaberta.ca/guides/citation> (14 Temmuz 2002)
- Electronic Reference Formats Recommended by APA. Elektronik adres: <http://apa.org/journals/webref.html> (09 Ağustos 2002)
- İnam, A (1996) Çağdaş bilim kavramı. Dünya’da ve Türkiye’de bilim, etik ve üniversite içinde (s.7-11) Ankara: TÜBA
- Information Transfer (1983) Cenevre: ISO
- Writers’ Workshop Online Writing Guide Elektronik adres: <http://www.english.uiuc.edu/cws/wworkshop/index.htm> (09 Ağustos 2002)